

Lacanyen Yaklaşımla Sanat Terapisi: Dil, Bilinçdışı ve Sinthome

Art Therapy Through Lacanian Approach: Language, Unconscious and Sinthome

Jale Asya KAHRAMAN

ÖZYILMAZ

Ordu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fa-
kültesi, Resim Bölümü, Ordu, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 08.02.2025

Revizyon Talebi/Revision
Requested: 02.07.2025

Son Revizyon/Last Revision: 15.07.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 10.03.2026

Yayın Tarihi/Publication Date: 19.03.2026

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Jale Asya KAHRAMAN ÖZYILMAZ
E-mail: jlsy.khrmn@gmail.com

Cite this article as: Kahraman Özyıl-
maz, J. A. (2026). Art therapy through
lacanian approach: Language, unconsci-
ous and sinthome. *Art and Interpretati-
on*, 47, 22-32.

Öz

Sanat terapisi, bireylerin bilinçdışı ifadelerini dışavurmasına olanak tanırken, bu ifadeler üzerinden kendilik deneyimlerini yeniden yapılandırmalarını sağlar. Bu süreç, makale özelinde Lacan'ın semptom kavramını sinthome'a evrilmesiyle bilinçdışının okunma biçimindeki eksenin değişimi üzerinden ele alınmaktadır. Lacan'ın teorik çerçevesi içinde; bilinçdışının dil gibi yapılanmış bir sistem olarak görülmesiyle, sanat terapisinin terapötik işlevselliği ilişkilendirilmiştir. Özellikle Borromean düğümünün simgesel, imgesel ve gerçek boyutları üzerinden yapılan bilinçdışı okuması, sanat terapisinin bireylerin içsel dünyalarını anlamlandırma ve yeniden yapılandırma süreçlerindeki rolünü derinleştirmektedir. Lacan'ın dil eksenli yaklaşımı, bilinçdışının sanatta nasıl ortaya çıktığını anlamak için kritik bir çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda çalışma, Freud'un bilinçdışı kavrayışından yola çıkarak Lacan'ın dilsel çözümlmelerine uzanmakta ve böylelikle tartışılan teorik çerçeve sanat terapisi uygulamalarına entegre edilmektedir. Daha somut bir ifade üzerinden gidildiğinde, sanat terapisine içkin olan bilinçdışının neye karşılık geldiği, daha da özelde bu bilinçdışı ifadenin Freud'dan Lacan'a nasıl evrilmiş olduğu ve bu evrilmenin sanat terapide nasıl bir karşılığı olabileceği üzerine bir çerçeve yaratılmaktadır. Lacan, bilinçdışını dil gibi yapılanmış bir sistem olarak görür ve bu yaklaşım, sanat terapisinde Lacanyen bilinçdışının terapötik uygulamalara nasıl entegre edilebileceğini anlamak için öncü bir nitelik taşımaktadır. Bu öncü nitelik, Lacan'ın teorisinde kilit bir kavram olan sinthome'u da beraberinde getirmektedir. Sinthome, bireyin kendilik deneyimlerini anlamlandırma ve yeniden yapılandırma süreçlerinde, sanat terapisinin bilinçdışıyla kurduğu ilişkiyi derinleştiren bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Böylelikle bu bağlamda okunan bir sanat terapi, Lacan'ın bilinçdışı ve sinthome kavramları üzerinden yeniden yorumlanarak, bireylerin içsel dünyalarını anlamlandırma, toplumsalda konum alma, sağaltım yetisi oluşturma gibi dinamiklerle başkalaşan bir bakış yaratmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bilinçdışı, sanat terapi, sinthome

ABSTRACT

Art therapy enables individuals to express their unconscious material while reconstructing their self-experiences through these expressions. This process is specifically explored in the essay through Lacan's reframing the concept of symptom into the sinthome, emphasizing a shift in how the unconscious is understood. Lacan's theoretical framework is associated with the therapeutic functionality of art therapy through his view of the unconscious as a system structured like language. In particular, his model of the Borromean knot, consisting of the Real, the Imaginary, and the Symbolic, deepens the understanding of art therapy's role in interpreting and restructuring individuals' inner worlds. Lacan's language-based approach provides a critical lens for examining how the unconscious manifests in art. In this context, the study extends from Freud's conception of the unconscious to Lacan's linguistic analysis, integrating the discussed theoretical framework into art therapy practices. More specifically, it investigates how the unconscious expression has evolved from Freud to Lacan and how it finds application in art therapy. The sinthome emerges as a pivotal concept deepening the relationship art therapy establishes in reinterpreting and reconstructing individuals' inner worlds. By framing art therapy through Lacan's concepts of the unconscious and sinthome, the study offers a novel perspective that enhances its relevance in therapeutic contexts.

Keywords: Unconscious, art therapy, sinthome

Content of this journal is licensed
under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

Giriş

Hem Freud (1856-1939) hem de Lacan¹ (1901-1981), dilin psikanalitik süreçlerdeki önemini vurgulamış ve klinik çalışmalarda dilin kullanımı üzerinden yöntemlerini belirlemişlerdir. Psikanalizin her iki düşünürünün analizlerinde dil faktörü üzerinden gelişen çözümlemeler, çağdaş sanat bağlamında kültürel çalışmaların da konusu olagelmıştır. İlk olarak, Freud'u oldukça etkileyen şey, yine dil aracılığı ile klinik durumların anlaşılabilir olmasıdır. Öznenin kendisi ile temasını olanaklı kılan dil olumlaması, Freud'da dilin psikik boyutunun görünür kılınmasında kritik bir belirleyen olarak durmaktadır. Lacan'ın da kendini Freudyan olarak ifade etmesinde önceliği, Freud'un bilinçdışını dil aracılığı ile, aktarım üzerinden ifade ettiğini düşündüğü araştırma pratiğidir. Lacan'ın Freud ile giriştiği bu dilsel uzlaşım, sanat terapisinde sıklıkla başvuru olan temel bir referans olarak kendini gösterir. Freudyan yaklaşım, post-yapısalcı paradigma bağlamının da çıkışı noktası olarak kabul görmektedir. Bununla beraber, Freudyan sanat terapisinin eleştirel bağlamı, sanat terapisi için çok yeni bir bakış açısı olarak Lacanyen sanat terapisi olanağını gündeme getirmektedir. Freud ve Lacan'ın sanatı yazınsallaştırdığı kadarıyla konumlandırma biçimlerinde oldukça farklılaştıkları görünür durumdadır (Fróis, 2010). Freud, sanatsal faaliyeti, çok yüzeysel bir ifade olarak, yüceltme süreci aracılığıyla çocukluktaki çatışmanın yansıtıldığı ve böylelikle yatıştırıldığı aracı bir alan olarak görmektedir. Genel olarak sanat terapisi yaklaşımlarında da Freud'un bu bakışı dayanak oluşturmaktadır. Ancak Lacan'da durum başkalaşmakta, kendisinin teorisi de yine dönem dönem değişmekte olan nosyonlar sunmaktadır. Çalışmanın ileri bölümlerinde de açılacağı üzere, Lacan'ın özellikle son zamanlarında kavramsallaştırdığı *sinthome* olarak sanat edimi, semptomun bile isteye dile getirildiği ve yaratı yetisi ile de örtüşen bir alanı işaret etmektedir.

Bu doğrultuda yapılan araştırma en genel ifadesi ile, bilinçdışının Lacan aracılığıyla sanat terapisine nasıl entegre olabildiğine dönük soruya karşılık gelmektedir. Lacanyen bakışta, dilin bilinçdışına içkin olması nedeniyle, dilin açılımı bilinçdışının da açılımını sunar; bu nedenle bilinçdışı çalışmada öncü bir konum oluşturmaktadır. Lacan'ın teorik düzlemde tanımladığı dilsel çözümlemeler dışında, psikolojinin geçmişinden günümüze tanımlı daha geniş bir dil ifadesine de değinmek, yine Lacan'ın teorik düzlemi ile girift ifade alanlarına dönük kavrayış yaratmada yardımcı olmaktadır. Psikoterapi uygulayıcıları, araştırmacıları ve kuramcılarına göre, bilinçdışı pratikler kendini dil kullanımında göstermektedir. Bu dil kullanımı, oldukça bütünsel bir okuma gerektirmektedir. Böylesi bir bütünsel okumanın karşılığı, salt linguistik bir edim olmaktan ziyade, danışanın nasıl bir nüans içinde olduğu, nasıl tepkiler verdiği, ritimleri, sessizlikleri ve gerilimleri gibi unsurları içeren bir okuma ile kendini gösterir. Özne için, gerek analist gerekse de analizan, bilinçdışı süreci kavramak, geleneksel bir öneme sahip bu ilkel gibi görünen görüngüleri incelemekle mümkündür (Tura, 2021). Psişenin sanat terapisinde Lacanyen bilinçdışı aracılığıyla nasıl bir kanalda kendini gösterdiği, çalışmanın asıl odağı olarak öne çıkmaktadır. Bunun için öncelikle psişenin bilinçdışı sürecinin akışına dönük irdelemeler, temel olarak Freudyan yaklaşımın ifade alanının açılımı ile öncellenmiştir. Bu bağlamda, Freudyan bilinçdışının ne olduğuna değinilmiş, buradan da Lacanyen

bilinçdışına doğru yol alınmıştır. Çalışma, dil eksenli bilinçdışı açılması sonrasında, sanat terapisi içinde dil eksenli bilinçdışı ile devam etmektedir.

Bu metnin oluşumunda, bilinçdışı zemininde sanat terapi araştırmasının iç içe geçmiş iki temel itkisi vardır. Birincisi, sanat terapisi pratiğinin psikoterapötik edimde dilsel bir süreç içermesi veya dilsel bir yapı üzerinde kurulu olmasıdır. İkincisi ise, bu dilsel yapının Lacanyen bilinçdışı kavrayışıyla ilişkilendirilerek kristalize olmuş olmasıdır. Burada, psikopatolojiyi psikoterapötik bir pratikte çözümlemek için bir sanat terapi dili oluşturma'nın mümkün olup olmadığına dair bir sorgu dinamiği esas alınmaktadır. Çalışmanın bilinçdışı ekseninde, özellikle Lacan'ın psikanalitik yaklaşımında, insanın sembolik olarak dile girişi ve günlük pratikte dili kullanımı, kişinin kurduğu anlam örüntüleri açısından özel göstergeler içerir. Bu göstergelerin sanat terapisi bağlamında okunabilirliğini sağlayan bir edinim görülmektedir. Bu edinim, çalışmada ayrıntılandırılacağı üzere, salt sanatın kendisinin anlam örüntülerinin bilinçdışı bağlamda açığa çıkmasını sağlayan bir içerikte olmasıdır. Bununla birlikte, günümüzde sanat aracılığıyla bu anlam örüntülerinin bir dil olarak kurulması, terapötik olarak kabul görmektedir. Bu süreç bilinçdışının neliği bağlamında, yakın pratikte nasıl evrildiğinin açıklanması, özellikle Lacanyen bilinçdışı örüntüsünün sanat terapisinde nasıl çalışabileceğine dair soruya da eş zamanlı cevaplar sunmaktadır.

Dil Ekseninde Bilinçdışı

Bilinçdışı, Freud öncesinde daha çok felsefi bir tartışma konusu olarak ele alınmışken, psikanalizde bir kavram olarak Sigmund Freud ile birlikte gündeme gelmiştir. Freud'a kadar felsefi bir bağlamda incelenen bilinçdışı, günümüzde teknolojinin ve yapay zekanın hızlı gelişimiyle birlikte, bilinç, bilinçdışı ve benlik gibi kavramlar psikanaliz dışındaki disiplinlerin, özellikle de nörobilimin ilgi odağı haline gelmiştir. Freud, modern psikanalizin kurucusu olarak bilinçdışını, insan davranışlarını ve düşüncelerini etkileyen ancak farkında olunmayan zihinsel süreçlerin bir alanı olarak tanımlamıştır. 1880'li yıllar bilinçdışı açısından bir başlangıç tarihseli olarak kabulünde en önemli belirleyen bilinçdışı araştırmalarının sistematik kılınması ile ilişkilendirilmektedir. Freudyan bilinçdışı, bastırılmış doğal haldeki dürtülerin kendilerinden ziyade bu dürtülerin bir düşünsel temsilleri olarak kurulmuştur. Bu kurma hali devrimsel bir nitelik yaratmış, insana dair olurların eksenini bütünüyle değiştirmiştir. Freud'un yarattığı bilinçdışının keşfi, insanı salt doğrudan ulaşılabilir anlamların düz dünyasından, toplumsal anlam paradigmasının ezberinden çıkarır gözükme-tedir (Balkaya, 2013).

Psikanalizin en temel dayanağı olarak kabul edilen bilinçdışı, günümüzde hâlâ hâkim bir kavrayış olarak varlığını sürdürmekte ve her analizle birlikte neredeyse kendini daha da derinleştirmektedir. Freud'un bilinçdışı kavramı, bireyin bastırılmış arzularını, travmalarını ve çatışmalarını içerir ve bu unsurların semptom oluşumunda temel bir rol oynadığı düşünülmüştür. Psikanalizi öncüleyen bilinçdışı kavramı, nörofizyoloji alanında çalışan Avusturyalı doktor Josef Breuer (1842-1925) tarafından da dolaylı olarak gündeme getirilmiştir. Breuer, histerik semptomların tedavisinde önemli bir adım olarak kabul edilen «konuşma tedavisi»ni geliştirmiştir. Bu yaklaşım, Breuer'in «Anna O.» takma adıyla bilinen Bertha

1 Fransız psikiyatrist ve psikanalist. Tıp eğitimi aldıktan sonra, 1932'de «Kişilikle ilişkileri Açısından Paranoik Psikoz» adlı doktora teziyle psikiyatri oldu. 2. Dünya (Seuil, Paris, 1966) Savaşı'ndan sonra yaptığı yeni Freud okumasıyla psikanalizi yeniden temellendirmeye girişti. Araştırmalarının yanı sıra, ölümüne kadar Hôpital Sainte-Anne à l', École normale supérieureve Sorbonne'da dersler verdi. Başlıca eseri *Écrits* (Yazılar, Seuil, Paris, 1966) olup, Fransız aydınlarının da müdavimi oldukları seminerlerinin pek çoğu kitap olarak yayınlanmıştır. Psikanaliz, dilbilim, antropoloji ve felsefe alanındaki disiplinler arası çalışmaları ve geliştirdiği formülasyonların ve kavramların felsefi düzlemde yol açtığı sarsıcı sonuçlarıyla Lacan, 20. Yüzyıl düşüncesinin en önemli ve etkili figürlerinden biri olmuştur. Düşünceleri tartışmaların konusu olmaya devam etmektedir» (Cléro, 2011, s. 1).

Pappenheim (1859-1936) adlı hastasıyla yaptığı çalışmalara dayanır. Anna O., histeri semptomları gösteren bir hastaydı ve Breuer, onun semptomlarını hafifletmek için hipnoz ve konuşma yoluyla bastırılmış anılarını ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bu vaka, bilinçdışının semptom oluşumundaki rolünü görünür kılmış ve psikanalizin gelişiminde bir dönüm noktası olmuştur. Breuer'in arkadaşı ve meslektaşı olan Freud, Anna O. vakasını incelemeye başlamış ve bu vaka, Freudyen psikanalizin ilk irdelenimi olarak kayda geçmiştir. Freud, Breuer'in yöntemlerini geliştirerek bilinçdışını psikanalizin merkezine yerleştirmiştir. Freud'a göre bilinçdışı, bireyin farkında olmadığı ancak davranışlarını ve düşüncelerini yönlendiren bir güçtür. Freudyen psikanalizin açılımı, öncelikle bilinçdışının kabulü ile mümkün kılınmıştır. Günümüzde bilinçdışı, esasında bir yerde bir inanç gibi duran bir kabul mefhumu ile çalışır durumdadır (Erdem, 2023).

Lacanyen topografiyi önceleyen Freudyen yaklaşımda bilinçdışı kendini; çatışkılar, sakar eylemler, aksamalar, eyleme geçmeler, rüyalar, imajlar, dil sürçmeleri, semptomlar gibi fenomenlerle görünür hale getirmektedir. Freud, bilinç verilerinin insanın anlaşılabilir olmasında fazlasıyla boşluklar yarattığını dile getirmekte ve aynı zamanda, çok çeşitli olguların bilinçdışı varsayımı olmadan açıklanamayacağını da eklemektedir. Bu ifadelerle Freud, psikanalitik teorisinin temelini oluşturan topografik kuramında bilinç, bilinç öncesi ve bilinçdışı kavramlarını genel hatlarıyla ifade eder (Hook, 1998). Bilinç öncesi, bilinç ile işlevsel bir yakınlıkta tutulmakla birlikte, bilinç öncesi malzemenin büyük bir kısmı da bilinçdışından kaynaklanmaktadır. Freud psikanalitik kuramında bilinçdışı süreçlerin bilince nasıl etki ettiğini ve bu süreçlerin nasıl düzenlendiğini açıklayan mekanizmalara odaklanır. Bilinçdışından bilince doğru yol alan enformasyonda sansür olgusu, bilinç ve bilinçdışı arasındaki ilişkide önemli bir yer tutmaktadır. Sansür, bilinç ve bilinçdışı arasındaki geçişi kontrol eder ve bu geçişin dinamik doğasını vurgular. Unutma ve hatırlama süreçleri, bu sansür mekanizmasının nasıl işlediğine dönük bir gösterge olarak durmaktadır. Freudyen bilinçdışının karakterini vermede, unutma-hatırlama ikilisi dinamik bir konumda olup, özellikli bir ayırım olarak durmaktadır. Bu ikili, sansürün etkisiyle hangi anıların veya düşüncelerin bastırılacağını (unutma) ve hangilerinin bilince çıkabileceğini (hatırlama) belirler. Bu ifadeler çok kaba haliyle Freud'un psikanalitik kuramında yer alan bilinçdışı süreçlerin bilince nasıl etki ettiği üzerinedir. Psikanalitik teorisinin yapısal modelini oluşturan, insan psikolojisinin üç temel kategorisi olan bilinç, bilinçdışı ve öncesi Freud'un metapsikolojisi adlı yapıtında birleşir. Bu anlamda üç kategoride kendini gösteren id, ego, süper egonun da ayrı bilinç, bilinç öncesi ve bilinçdışı durumlarını taşıdığı da yine ortaya koyulmuştur. Bilincin kültür dâhilinde mantığa bürünebilir formları bilinçdışı materyali yolda perdeler. Bu periferide bilinçdışı Freud'a göre tüm edimlerimizin nedenseli olan gizil bir güçtür. Psikoloji disipliniinde determinist bir olgusalılık olarak da karşılık bulmaktadır bu durum. Rastlantısallık değil, her psikolojik olgunun daha önceki psikolojik olguları işaret ettiğini göstermektedir ifade edilen. Bu çalışma dâhilinde de Freudyen bilinçdışının tanımının neliğine özellikle Lacan'ın Freud'u refere ederek kurmuş olduğu bilinçdışı için değinilmiştir. Bu anlamda değişini yapılmakta olan bilinçdışına Lacan'ın dâhil ettiği fark; bilinçten bilinçdışına evrilmiş bir akış olduğu gibi hiç bilince gelmemiş bilinçdışı dâhilinde kalan bilgi durumu da olduğudur (Hook, 1998, ss. 43-44).

Freud'un bilinçdışı kavramını yeniden yorumlayıp, bu kavrama dilbilimsel bir boyut kazandıran Lacan, bilinçdışını "dil gibi yapılandırılmış" bir sistem olarak tanımlamıştır. Ferdinand de Saussure'ün (1857-1913) dilbilim teorilerinden etkilenen psikanalitik; "Tam anlamıyla insan ilişkileri diyebileceğimiz ilişkilerin kurulmasından önce, bazı bağlantılar çoktan belirlenmiştir. Doğanın dayanak olarak sunduğu ne varsa bu iş için kullanılır; dayanaklar karşıtlık temaları halinde düzenlenir. Doğa deyim yerindeyse gösterenleri sağlar, gösterenler ise insanlar arası bağlantıların başlangıçlarını örgütler, bu bağlantılara yapı ve model sunar (Lacan, 2011, s. 26)" şeklinde ifadeleri ile bilinçdışı bağlama teorik dayanaklar oluşturmuştur. Düşünür bilinçdışını metafizik bir kavram olmaktan çıkararak analitik bir söylemle açıklamaya çalışmıştır. Saussure ile birlikte bir nesnenin bir isme karşılık geldiği geleneksel yaklaşımdan, anlamın dil dizgesi içerisinde belirlendiği sürecin devrimsel gelişimine koşut psikanalizin de açığa çıktığını görmekteyiz. Bu gelişime ek bu gün beynin düşünce geliştirmesinde nasıl olduğuna dönük enformasyonunda da ciddi bir belirleyen olarak duran, aşağıda yine ifade edildiği üzere salt dil dizgesinin düşüncenin bir temsili olamayacağıdır. Saussure'un irdelenimine paralel Freud' da esasında dili aracılıyarak bilinçdışı fenomenini kurmakta, dil dışı göstergeleri dil aracılığı ile bilince getirmektedir. Ancak Lacan'a gelindiğinde Freud'un dil okumasından onu başkalaştıran; Saussure'un gösterenini alıp, göstereni gösterene içkin bir konsept olarak kurmasıdır. Öte yandan bilinçdışını dilin ardında gören Freudyen anlayıştan bilinçdışının dil gibi yapılandığı bir anlayışa evrilir. Lacan'a göre, bilinçdışının bir dil gibi yapılandığını anlamak, bireyin öznelliğini doğru bir yerden okumayı mümkün kılar. Bu görüşüyle psikanalizi, öznenin yaşadığı dilbilimi olarak tanımlamış ve bu yaklaşımıyla psikanalizin teorik çerçevesini genişletmiştir. Lacan, bilinçdışının dilsel yapısını çözümleyerek, bireyin arzularını, çatışmalarını ve kimlik oluşumunu anlamayı hedeflemiştir. Bu bağlamda, Lacanyen psikanalizin çözümlemeye çalıştığı şey, en yalın haliyle bilinçdışının bilgisi olarak da alımlanabilmektedir (Eryörük, 2021).

Lacan, Sigmund Freud'un çalışmalarını dilbilimsel bir perspektifle yeniden yorumlayarak psikanalitik teoriyi derinleştirmiştir. Bu bağlamda, Lacan'ın en dikkat çekici kavramlarından biri borromean düğümüdür. Lacan'ın bilinçdışı ifadesini kavramak, düşünürün Borromean düğümünü ve bu kavramın psikanalitik karşılığını açmak, makalenin genel örüntüsünün kavranılması için öncü bir durumdur. Borromean düğümü, Lacan'ın psikanalitik teorisinde öznenin bilinçdışı süreçlerini anlamak için kullandığı bir metaforudur. Bu düğüm, üç halkadan oluşur: *Gerçek*, *imgesel* ve *simgesel*. Bu halkalar, birbirine bağlıdır ve bir tanesi çıkarıldığında tüm yapı dağılır. Lacan, bu yapıyı öznenin psikolojik bütünlüğünü ve bilinçdışı süreçlerini açıklamak için kullanır. Lacan, *gerçek* kavramını, ayırt ediciliğin ve farkın olmadığı bir alan olarak tanımlar. Bu, bir fetüsün anne karnındaki durumu gibi, farkındalığın olmadığı bir haldir. *Gerçek*², ancak bir farkın ortaya çıkmasıyla tanınabilir. Lacan, bu durumu, ilkel bir avcının avladığı ilk hayvan için mağarasının duvarına attığı çentik örneğiyle açıklar. Bu çentik, avın kendisinden ziyade, avın varlığı ile yokluğu arasındaki farkı temsil eder. Bu fark, gerçeğin bilgisine ulaşmanın yoludur (Kaçar, 2018). *İmgesel*, Lacan'ın ayna evresi olarak adlandırdığı, bireyin kendini tanıtmaya başladığı ve ego gelişiminin kaynağı olan süreçtir. Bu süreç, bireyin dilsel sisteme entegre olmasına kadar devam eder. Lacan, bu evrede, Saussure'ün gösterge teorisine atıfta bulunarak,

2 "Gerçek, imgesel ve simgesel olarak zincirlenen bu halkaların ifadesine öncü konumu gereği gerçek ile başlanmıştır. Aynı zamanda gerçeğe dönük ifade salt öncü bir pozisyonda olmasından ileri gelmez. Bu aynı zamanda Lacan'ın geç dönem çalışmalarında gerçek üzerine tekrar dönüş yapmış olması ve yine ifade edileceği üzerine *sinthome* ifadesini gerçek üzerinden derinleştirmesi ile de ilgilidir. Gerçek, Lacan'ın bakışında ayırt ediciliğin oluşmadığı, farkın göstergelerinin akışta olmadığı alana karşılık gelir. Bu fetüs içinde çocuğun salınımının dahiliyetsizliği gibidir. Ayırdına varamamanın kendiliğidir. Ancak bir ortaya çıkışın ayırdı ile tanıma gelir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Lacan seminerlerinde sıkça anolojilere başvurur (Kahraman Özyılmaz, 2023, s. 972)."

gösteren ve gösterilen arasındaki ilişkiyi vurgular. *Simgesel*³ ise, bireyin kültürel ve dilsel sisteme girmesiyle ilgilidir. “Babanın adı” olarak ifade edilen yasa, bireyin özneleşme sürecinde önemli bir rol oynar. Lacan’ın yaklaşımına göre bu özne düşüncesi felsefi olmaktan çok dilsel gözükmetedir. Lacan analitik bir sağlamacılıkla kurar ben olumlamasını. Burada analitik olarak işaret edilen şey dile doğmaktır. Doğulan yer *simgesel* evrendir. Lacan’ın seminer XI deki bilinçdışının bir dil gibi yapılandığı şeklindeki analitik ifadesinde bilinçdışının hem dil gibi hem de dil gibi olmayan bir ikilemi barındırdığını söyleyerek dil benzetimini kurar (Nasio, 2007). Buradaki analitik yaklaşımın netliğini Lacancı psikanaliz üzerine yazıları ile de bilinen popüler isim Slavoj Žižek, Daniel Dennett’in bilinç bilimi ile Lacan’ın bilinçdışı teorisinin benzer bir felsefi arka planı paylaştığını ifade ederek ortaya koyar. Žižek, bu ortak ifadeyi en kristalize şekilde tanımlayan ismin, dil felsefesi üzerine çalışmaları ile bilinen düşünür Ludwig Wittgenstein (1889-1951) olmaktadır, diye de ekler. Bu bağlam biraz da dönemin kültür atmosferinde Saussure, Wittgenstein gibi eşzamanlı portrelerin etkileşimleri, bu etkileşimlerin Lacan tarafından irdeleniminin yapılması ile de kendini gösterir. Wittgenstein’in Tractatus adlı yapıtında evrenin dilsel imgelerle çözümlenebileceğine dönük irdelenimleri söz konusudur. Bunu metafizik söylemleri dışarıda bırakarak çözümlmeye çalışır. “Wittgenstein; “Üzerine konuşulamayan konusunda susmalı (Wittgenstein, 2013 s. 173).” diyerek metafizik bağlamı kapatan anlamlarla paralellik gösterir bir açıklık peşindedir.

Bu süreç, anne ve çocuk arasındaki simbiyotik ilişkinin kırılması ve bireyin kültürel zeminde konumlanabilmesi için gereklidir. Ancak bu, aynı zamanda bireyin dilsel ve kültürel sistem içinde bir tür kayıp yaşaması anlamına gelir (İzmir, 2013). Bu üç kavramın sağlıklı bir şekilde etkileşime girmemesi durumunda, bireyin özneleşme süreci tamamlanamaz ve bu durum klinik olarak psikotik olarak adlandırılır.

Lacanyen özne hep ötekinin müdahilliğinde yazılan bireyselliklerdir. *Simgesel* düzlemde, dil aracılığıyla kendini kuran özne, dilbilimin ontolojik zemininde yer alır. Lacan’ı Saussure’un dilbiliminden ayıran, gösterilen/gösteren ikileminde yalnızca gösterenin anlam kazandığına yaptığı vurgudur. Lacan, bu nedenle, gösterenin bilinçdışı ile kökensel bir bağlantı içinde olduğunu belirtir. Lacan’ı dilbilimsel olarak Saussure’den farklı bir düzleme taşıyan şey, Saussure’un göstergeyi kurduğu gösteren-gösterilen ayrımında, gösterenin bilinçdışının dil gibi yapılandığı alanla ilişkilendirilmiş olmasıdır. Bilinçdışı bağlamın dil olanağı ile açıldığı duruma Lacan, *simgeselin imgesele* yazıldığı, *simgesele* için pozisyonun da yine dilin öncülenmesi ile mümkün kılındığını özellikle ilk dönem seminerlerinde vurgulamaktadır. Öznenin *imgesel* düzlemde ayna evresi ile primitif bütünsellikten çıkmaya başlayıp, bir ötekinin evreninde yarattığı öznel idealleri ile, dile girişi birlikte derinleşir. Daha da ayrıntılandırıldığında; Özne, *imgesel* düzlemde ayna evresiyle birlikte kendini tanımaya başlamakta, bu evre de temel olarak, çocuğun kendini bir bütün olarak algıladığı ve bu algı üzerinden kendi özneliğini geliştirmeye başladığı ilk dönem olarak karşılık bulmaktadır. Çocuk kendini başkalarını gözlemleyerek kurar. Lacan bu durumu ifade ettiği teorisini bağımsız bir disiplin olarak tanınmasını salık verdiği özne araştırmaları şeklinde çatı bir ifade içinde tartışmaktadır. Özellikle Merleau Ponty gibi düşünürlerden oldukça etkilenmiş olan Lacan, Husserl ile başlamış fenomenolojik okumaları, çalışmasının adeta metodolojisi olarak kurmuştur.

Bu durumun bilinçdışı ile yine kurduğu ilgiye bakıldığında, beden-den farklılaşmış ussal bir temsili ayrıksılaştırmadan, bilinçdışının öznesinin ruha ancak beden aracılığıyla dokunabileceği olmasıdır (Aydın, 2020). Lacan bu durumu, “O, bir yapının, dilin yapısının-sözcük bunu taşıyor-, bir yapının bedenini parçalara kesmesinden dolayı (ve bunun anatomiyile hiçbir ilgisi yoktur) düşünür. Histerik, bunun tanığıdır. Bu kesiş, ruha obsesyonel semptom ile gelir: ruha yük getiren, ruhun ne yapacağını bilmediği düşünce (Lacan, 2012, s. 43)” gibi değerleri ile gündeme getirmektedir.

Ayna evresinde, bedeni aracılığı ile kurulmaya başlanan öznelik henüz oldukça primitif bir haldedir. Ancak yine de özne ilkel bütünsellikten bir ötekinin evrenine geçiş yapar. Bu öteki dilsel yapıları temsil eder. Özne, dilin içine girdiğinde, yani dili kullanmaya başladığında, bu öznelik idealleri daha da derinleşir ve karmaşıklaşır. Dil, öznenin kendini toplumsalda konumlandırma sürecinde kritik bir rol oynar. Bu süreç, öznenin kendi kimliğini ve bireyselliğini daha derin ve anlamlı bir şekilde inşa etmesine olanak tanır. Dil *imgesel* düzeyde ancak öznenin gerçekten kopan ayrımın başlaması ile yabancılaşmanın salık verildiği bir uzamda yakalanabilir durumdadır. Lacanyen kavrayışta kişi dilde öncelikli olarak bir özne konumundadır. Kişi terapide de dil olanağını içeride tuttuğu ölçüde sağaltım yaratır. Dile doğan özne kendini kurarken sembolikte dil ile konum alır. Özneliği kuran şeyin kendisi olarak dil fenomeni öznel deneyim için de etkin bir alan yaratmaktadır. Lacanyen psikoterapi; benlik duygusunun kurgusallığını görüp, kendilik anlayışının inşası için asıl konuşmanın ortaya çıkışı olarak anlaşılmalıdır. Özne için bu; öncelikle dile doğduğu özneler arası ilişkilirmede yine de konum alabildiği ölçüde mümkün kılınabilir. Öznenin Lacanyen analizde yüzünü dönmesi, irdelenim yaratması gereken alan bilinçdışıdır. İçine doğulan dil iletişimin kökeni, Freud için de bilinçdışının anahtarı olan rüyaların da temeli durumdadır. Çünkü rüyalar anlamların iletisini taşıyan sembolik işlevsellığe sahiptir. Lacan’ın özellikle ilk dönem çalışmalarındaki hâkim anlatı tüm özneliğin esasında yoğunlukla sembolikte kurulan özdeşleşmelerden oluştuğudur. Babanın yasasını vermesi olarak da ifade edilen *simgesel* içinde kişinin özgün yetisini kurmasında belirleyici bir unsur “konuşma” olarak durmaktadır. Lacan’ın tam da bu bağlamda yine Saussure’u referans aldığı görülmektedir. Saussure’da dil/söz kavramlarının irdelemesini görmekteyiz. “Kurum ve dizge niteliğinde olan dilin karşısında söz özü bakımından, bireysel bir seçme ve gerçekleştirme edimidir (Barthes, 2018, s. 31).” Lacan bunu konuşmanın, ancak dil aracılığı ile öncülenebildiğini, dilin bir hediyesi olduğunu ifade eder. Bunun karşılığı Lacan için, dilin *simgesele* koşturduğu ifadede, kişi özneliğine dair kendilik iradesini de ancak bu dil dizgesi içerisinde yapılandırabileceğidir (Akdeniz, 2022). Yine bu konuşma edimi Lacan’da terapötik ifadenin karşılığı olan psikanaliz için öznenin dilbilimsel alanı olarak kurulmalıdır. Psikanalizin amaçladığı durum öznenin konuşabilirliğine odaklanmaktır. Konuşma burada dilde kendini kuran babanın yasasından farklı organik bir nitelik taşır. Dil içine doğan özne semptomları ile de konuşabilir. Bilinçdışı, öznenin içinde olduğu bir oyun mekânı olduğunda, psikanaliz bu oyunda öznenin bakışında konuşabilir melekelerini canlandırır. “Semptom susturulmuş arzusun ifade biçimidir (Eryörük, 2021, ss. 21:52-21:56).” der Lacan.

Gösteren kavramı ile birlikte yürüyen bilinçdışı, Freudyen okumanın aksine Lacanyen okumada bir karakutu, muğlak gösterenler zinciri değildir. Salt teorik bir okuma da değildir. Bir göster-

3 “Sembolik dönemse babanın adları ile yasanın farklı farklı görüngülerine tabi olma durumudur. Bir nevi imgesel sonrasında dile doğmak da denilebilir bu duruma. Öznenin özneliğini kurduğu bu zemin simgeselin imgeselin üzerine yazılması ile mümkün kılınmaktadır. . Lacan’ı psikanaliz literatüründe özellikle dikkate değer kılan husus tam da dile doğan öznenin simgeselde konum almaya başlamasının açılımında yatar (Kahraman Özyılmaz, 2023, s. 974).”

enden diğer gösterene geçişlerde anlam kartlarının sonsuz olduğunu vurgular Lacan. Bilinçdışı, gösteren ile ontolojik olarak da eş bir oluşumdur. Lacan, bilinçdışının dil gibi yapılandığı kavramsalı ile yetinmez; bilinçdışını Borromean düğümü olarak adlandırarak, aynı zamanda klinik bir pratiğe de çeker ve tersten bu pratiğin kendisi ile beraber *gerçek*, *imgesel* ve *simgesel* boyutlarını tartışır. Lacan'ın psikanaliz kuramında borromean düğümü önemli bir yapısal modeldir. Bilinçdışı, 1960'lar öncesi Lacan'ı için özellikle *simgesel* düzenle ilişkilidir. *Simgesel* düzen, dilin ve toplumsal yapının alanıdır ve bilinçdışı, bu düzenin yapısal bir parçası olarak görülür. Lacan, bilinçdışının dilin yapısal özellikleriyle işlediğini ifade etmektedir. Simgesel yapıda özne kendi bakışını sürekli büyük ötekine yönlendirir. Ancak Lacan için belki de varoluş bilincinde gerçek büyük öteki gibi rol kesmektedir. Böylesi bir kavrayışta özne kaçınılmaz kıldığı borromeanın halkalarından *gerçek*in belirtirlerinde büyük ötekine yönelir. Bu durum varoluşsal devam itkisi nedeniyle oluşmuş bir savunma mekanizması gibidir.

Bilinçdışı, *simgesel* olanla özdeşleşebilecek bir büyük resmin grafiklerini kurmaya devam eder; ancak bu bütünlük, içinden bir yarık gibi çekip alabileceğimiz bir boşluk da barındırır. Bilinçdışı, gerek bir öykünün unutulmuş yanı gerekse de öznenin kendini aynalayarak çekip çıkardığı büyük öteki olur. Yine büyük öteki, öznesiz bir bilgi olarak da ifadesini oluşturur. Ancak klinik olarak da kendini mümkün kılması dil ile olur. Lacan'ın hayvanlarda bir bilinçdışının varlığının söz konusu olmadığını söylemesi, yine *simgesel*deki dil gibi kurulan bilinçdışının gösterenler hazinesi olan büyük ötekine koştur olmasından ileri gelir. Esasında koşutluktan daha çok büyük öteki söylemine mekânlık eden, bütünsel bir yayılım oluşturan bilinçdışı diye de ifade edilebilir. Bilinçdışı yine özne için de mekândır. Bu bağlamda büyük öteki, içine doğulan dil olarak da yine tekrar edilebilir bir vurgu yaratır.

Ancak konuşan varlıkta bilinçdışı vardır. Ötekilerinde, gerçek'ten gelip kendilerini dayatmalarına karşın ancak adlandırıldıkları için varlığa sahip olanlarda, içgüdü vardır, öyleyse yaşamda kalmalarının içerdiği bilgi vardır. Oysa bu da ancak bizim düşüncemiz içindir, belki de burada upuygun olmayan düşüncemiz içindir. Geriye insan sıkıntısı çeken hayvanlar kalıyor, bu yüzden evcil hayvanlar; ve bu nedenle bunların içinden bilinçdışının sarsıntıları geçmektedir (Lacan, 2012, s. 42).

Dilin değiştirici gücüne de değinen Lacan, işaret edici bir gösterge olarak semptomun altını çizmektedir. Burada vurgulanan, semptomun toplumsala uyum için ehilleştirildiği ya da uzlaştırmalara maruz bırakıldığı bakıştan ziyade, semptomun dile gelebilir hallerine olanak yaratılmasıdır. Bilinçdışı öznedeki, perdelenmiş anlamlar, semptom aracılığı ile görüntü değiştirerek vücut bulur. Yine örtük bir semptom gibi duran şu örnek dikkat çekmektedir; İki dilli kişilerde yapılan terapilerde, kişilerin kültürel kodlanmaların yapılandığı anadillerini değil, ikinci dillerinde kendilerini ifade ettikleri görülmüştür. Anadilin değil, kendisi için daha yabancı olan dilin tercihlenmesinde semptomun dile geldiği görülmüştür. Danışanların seansları sırasında güçlü bir duygulanıma girdiklerinde, kendileri için ezici buldukları, acı verici duygulanımları belki de daha rahat ifade edebilmek için ikinci dile geçtikleri gözlemlenmiştir (Morrell, 2011). Lacan'ın ilk dönem çalışmalarında, öznenin konum alması için *simgesel*in kurucu rolü, son dönem çalışmalarında *gerçek* üzerinden derinleşir. *Gerçek* ile beliren fark sonrasında adapte olmaya direnen varoluş, *simgesel*de dil aracılığı ile kendini toplumsalda doğurur. Ancak bu doğma, kastre olmuş bir doğmadır. Lacan'ın, kültürel gerçekliğe girmek için öznenin kastre olması gerektiğine dönük anlayışı, yine değinildiği gibi, son dönem kurduğu gerçek kılıfında değişir. Burada, öznenin gerçeğe metaforik olarak dokunarak, *simgesel*de konum alabileceğine dönük alanları sorgular. Bu sorgu, öznenin kastre olmadan da kültürde konum alabileceğine dönük anlamlar yaratır. Bu, semptomdan

sinthome'a dönük bir evrilmedir (Walker, 2010).

Lacanyen Bilinçdışının Sanat Terapisindeki Yansımaları: Dilin Terapötik Gücü

Sanat terapilerinin tarihsel gelişimi incelendiğinde, uygulama dili açısından farklı modellere ayrıldığı görülmektedir. Sanat terapisi modelleri genel olarak psikodinamik yaklaşım, Adleryen yaklaşım, hümanist yaklaşım ve varoluşçu yaklaşım olarak sınıflandırılmaktadır. Sanatsal yaratım sürecine içkin bir dinamik olarak değerlendirilen bilinçdışı alana yönelik iz sürme, sanat terapisinde özgün bir organizasyonla gerçekleştirilmektedir. Varoluşçu sanat terapisi ve fenomenolojik yaklaşım gibi sağaltıma yönelik daha spesifik terapötik yönelimler de dahil olmak üzere, psikanalitik sanat terapisi bu yaklaşımların temel dayanaklarından biri olarak öne çıkmaktadır. Psikodinamik yaklaşımın doğrudan karşılığı olarak kabul edilen psikanalitik ifade, imge kullanımının açılmasında bu terapi modelinin niteliğine dair net bir yanıt sunmaktadır. Sanat terapisinde kullanılan tüm yöntemlerde temel referans noktası olarak öne çıkan bu model, bilinçdışında bastırılmış olanın imgeler aracılığıyla bilince taşındığı ve öznenin doyum sağladığı bir alan olarak işlev görmektedir. Psikanalitik yaklaşım, sanatın tarihsel bağlamı içinde yalnızca sağaltım amacı güden bir yöntem olarak değil, aynı zamanda bir sanat yapma pratiği olarak da kendini göstermektedir. Sanat tarihi boyunca, sanatın kendi antropolojik süreçlerinin bir yansıması olarak ortaya çıkan sanat akımlarında, özellikle dışavurumculuk ve gerçeküstücülükte bu olgunun belirginleştiği görülmektedir. Gerçeküstücülüğün öncülerinin eserlerinde, bilinçdışının akışına olanak tanıyan tekniklerin kullanılması, sanat ve psikanaliz arasındaki ilişkiyi somutlaştırmaktadır. Sanatçının yaratım süreci ile rüya analizleri arasındaki benzerlik, sanat eserlerinin yaratıcılarının bilinçdışı yapılarını incelemek için önemli bir materyal sunduğunu göstermektedir. Freud rüyalara dair; "bilinçdışı arzuların deformasyona uğramış halleri olarak görülebilir ve bu prensip, sanat eserlerinin analizinde de geçerlidir. Sanatçının yaratım süreci, rüya analizleri ile benzerlik göstermekte ve bu bağlamda sanat eserleri, yaratıcılarının bilinçdışı yapılarını incelemek için önemli bir materyal sunmaktadır (Aktaran Demir, 2025, s. 32)." şeklinde değini yaratmaktadır.

Freud'un biyolojik vurgusunun ötesine geçerek, rüya analizlerinin yanı sıra psişenin süreçlerini etkileyen önemli bir unsur kültür ve sosyal çevre olduğunu dile getiren Alfred Adler, Adleryen ya da bireysel sanat terapisi olarak adlandırılan modelin öncüsüdür. Bu yaklaşımda, bireyin patojen dinamiklerden ziyade, bilinç düzeyinde kendi hayatının belirleyicisi olabileceği varsayımı temel alınır. Bireysel sanat terapisiyle benzer bir çizgide ilerleyen hümanist yaklaşım ise, psişeyi herhangi bir kurama veya kavrama indirgemeye karşı çıkarak, bireyin iradesini ve öznel yaşantısını merkeze alan bir yönelimsellik sergiler. 1960'ların Amerika'sında Carl Rogers ve Abraham Maslow'un öncülüğünde gelişen bu yaklaşım, her insanın doğası gereği iyi olduğu ve öznenin yaşantısının kendi özneliği içinde değerlendirilmesi gerektiği fikrini savunur. Bu bağlamda, sanatın terapötik işlevi, bireyin içsel potansiyelini fark etmesine ve bu potansiyel doğrultusunda motive olmasına olanak tanır (Demir, 2025, s. 75). Varoluşçu sanat terapisi ise, danışanın kendi anlamını yaratma ve keşfetme sürecinde aktif ve yaratıcı bir rol üstlenmesini teşvik eder; terapist, danışanın rüya imgelerini sanat yoluyla dışavurmasına ve bu imgelerle diyalog kurmasına olanak tanırken, yoruma veya yönlendirmeye gitmez (Moon, 2007, s. 129). Böylece, bu modellerin her biri, bireyin içsel dünyasını ve öznel deneyimini merkeze alarak, sanatın terapötik süreçteki rolünü farklı açılardan yapılandırır ve birbiri tamamlayan bir bütünlük sunar.

Bu bütünlük ve çeşitlilik, sanat terapisinin uygulama biçimlerinde de bireyin kendilik bilincini ve çevresiyle olan ilişkisini pozitif

yönde geliştirmeye yönelik yeni olanaklar ortaya çıkarmaktadır. “Bu durum kendini, kendilik bilincini çevresel koşullarla pozitif bir uyum içinde çalıştırmaya yönelik bir iradenin de şekillendiği psikoterapötik edimler olarak göstermektedir (Kozacıoğlu, 1988, s. 128).” Sanatı referans alan terapötik bir yaklaşımda, sanatın doğası gereği iletileri sanat aracılığı ile kurmak, özellikle sanatın bugünkü izlenmesine bakıldığında da çeşitli olanaklar sunmaktadır. Günümüz sanatında malzeme serbestisi ve estetik kaygıların ötesindeki ifade olanaklarına yapılan vurgu, estetik kaygı taşımayan sanat terapisi için de daha özgür bir hareket alanı yaratmakarak sanat terapisini bir disiplin olarak somutlaştırır. Bu görsel, hem görseli yaratan kişi hem de terapist arasındaki etkileşimi stimüle eden, bilinçdışı bağlamın görünür kılındığı bir etkileşimi içermektedir. Sanat terapisinde görsel imgelere dair konuşmak ya da imge yaratma aracılığıyla konuşmak, günümüz sanatının yaratım dinamikleri de düşünüldüğünde kartları sonsuz olan bir konuşma uzamı sunmaktadır.

Sanat terapisi alanındaki tartışmalar incelendiğinde, Lacan’ın kuramsal çerçevesiyle doğrudan ilişkilendirilen çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Oysa Winnicott, Freud ve Jung gibi psikanalitik düşünürlerin sanat ve yaratıcılık üzerine geliştirdikleri teoriler, sanat terapisi literatüründe geniş bir yer tutmaktadır. Bu durum, Lacan’ın sanat ve sanat terapisiyle ilişkisini diğer psikanalistlere kıyasla belirgin bir eksiklik olarak ortaya koymaktadır. Ancak sanat terapisti ve Lacancı psikanalist Sharon-Zisser’in çalışmaları, bu eksikliği gidermeye yönelik önemli katkılar sunmaktadır. Sharon-Zisser, sanat ediminin belirli bir amaca indirgenmeden değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Ona göre, sanatın yalnızca *simgesel* düzene teslim edilmesi, bireyin öznelliğini kazanma sürecini sınırlandırmakta ve sanatın özgürleştirici potansiyelini kısıtlamaktadır. Sanat yoluyla ortaya çıkan bu özgürleşme hali, bireyin kendi yaratıcılık kapasitesiyle travmatik deneyimlerle başa çıkabilmesini ve inkâr mekanizmalarına başvurmadan kendilik deneyimini sürdürebilmesini mümkün kılar. Bu noktada Lacan’ın *sinthome* kavramı devreye girmektedir. Sinthome, bireyin *simgesel* düzenin ötesinde kendi varoluşunu sürdürebilmesini sağlayan bir yapı olarak tanımlanır. Sanatın sunduğu alternatif ifade biçimleri, bireyin *simgesel* düzenin sınırlarını aşarak kendi öznel gerçekliğini kurmasına olanak tanır. Lacan’ın borromean halkalar teorisinde yer alan *gerçek* kavramı da bu sürecin anlaşılmasında önemli bir rol üstlenir. *Gerçek*, *simgesel* ve *imgesel* halkalarla birlikte öznenin yapısını oluşturan temel bir unsur olarak, sanatın ifade diliyle kurulan özdeşliklerde kendini gösterir. Sanat, doğum ve ölüm gibi gerçekliğin fenomenolojik boyutlarını ifade etme kapasitesine sahiptir. Öznenin *gerçek* halkasının tekinsiz ve rahatsız edici yönleriyle yüzleşmesi, sanatsal ifade aracılığıyla mümkün hale gelir. Bu süreçte, toplumsal olarak kabul gören hakikatlerin ve *simgesel* düzenin altüst olması söz konusudur. Sanat, *simgesel* düzenin sabit yapısını sarsarak yeni anlam alanları ve alternatif diller yaratır. Sinthome’un sunduğu alternatif dil olanakları, sanatın artistik yollarla devam ettirilmesiyle birlikte, *simgesel* düzene karşı yeni ifade biçimlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Ancak bu durum, sanatın toplumsal uzlaşıdan tamamen kopuk olduğu anlamına gelmez. Aksine, sanat, *simgesel* düzenin içinde farklı ara alanlar ve geçiş noktaları yaratarak, toplumsal ve bireysel anlam üretim süreçlerine katkıda bulunur. Lacan’ın kuramsal çerçevesiyle sanat terapisi arasındaki ilişki, sanatın bireysel öznel, travma ve ifade süreçlerinde oynadığı rolü anlamak açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır. Sanat, *simgesel* düzenin ötesine geçerek bireyin kendi varoluşunu ve gerçekliğini yeniden kurmasına olanak tanıyan bir alan sunar. Bu bağlamda, Lacan’ın *sinthome* ve *gerçek* kavramları, sanat terapisinin kuramsal temellerini derinleştirmek ve yeni açılımlar sunmak açısından dikkate değerdir (Crosbie, 2024, ss. 25-26).

Sanat terapisi bağlamında iki ana ekol bulunmaktadır. İlk ekol, sanatın öznenin kendine kapalı sürecinde oluşturduğu ürünün sonucu üzerinden yapılan alt metin okumasına odaklanır. Bu yaklaşımda, sanat aracılığıyla ortaya konan ürün, sanat üretim sürecinin kendisi gibi bağlamlarla birlikte analize tabi tutulur. Ürünün ortaya çıkışı, kişinin iç dünyasının ve bilinçdışının analize dâhil edilmesine olanak tanıyan anlamlandırılabilir bir dil oluşturur. İkinci ekol ise, sanatın terapi olarak kullanılması ya da terapötik amaçlarla sağaltımın sanat aracılığıyla sürecin kendisinde çalışması üzerine odaklanır. Bu yaklaşımda, sanatın terapötik işlevselliği, sürecin kendisine odaklanarak, bireyin içsel deneyimlerini ve duygusal süreçlerini ifade etmesine olanak tanır. Bu süreç odaklı yaklaşımda, sanat aracılığıyla ortaya konan ürünün kendisi, analiz açısından ilk ekol kadar önemli değildir. Analist, sürecin gözlemi yoluyla doğrudan sürecin kendisiyle bir sağaltım yönlendirir ve sanat aracılığıyla sağaltım odağında açığa çıkan ürün, bir analiz konseptinin içinde tek başına önemli bir belirleyen olarak görülmez. Bu iki anlayışta da, özellikle ilk ekol, ortaya konmuş ürünün analizine odaklanır ve bu yaklaşım, Freud’un bir bakış açısıyla şekillenir. Sanat ve terapötik süreci birlikte çalıştıran, yine yukarıda değinilen iki ekolü günümüze kazandıran, sanat terapisinin bir disiplin olarak görülmesinde literatürde iki öncü isim özellikle belirleyici olmuştur; Margaret Naumburg (1890-1983) ve Edith Kramer (1916-2014). Freud’un psişeyi tartıştığı topografik kuramını alıp, sanat üzerinden bir pratiğe dönüştüren Naumburg, bilinçdışını sanat bağlamında özellikle gündeme getirmiş, hastaların yaptığı resimleri bilinçdışı çatışmaların okunurluğunu sağlayan bir yansıma olarak görmüştür. Yanısıra bilinçdışını sanat bağlamında özellikle gündeme getirmiş, hastaların yaptığı resimleri bilinçdışı çatışmaların okunurluğunu sağlayan bir yansıma olarak ele almıştır. Naumburg ile beraber literatürde görülen diğer kurucu isim Edith Kramer ise psişeyi; Naumburg gibi sanatın aracı alanlarının kullanılarak açığa çıkmış işin kendisi üzerinden yorumlamayı değil, sanat ile gelişen yaratıcı sürecin kendisinin sağaltıcı gücünü vurgulamıştır. Burada da belirttiği üzere sanat terapistleri tarafından her ne kadar Freud’un kavramsal dayanakları referans alınsa da Freud için sanat bir terapi yöntemi olarak durmamaktadır. Bunu Tessa Dalley gibi sanat terapistleri Freud’un sanata dair tutumunu muğlak bulduklarını ifade ederek belirtmişlerdir. Buradaki eleştiri Freud’un sanatı rüya irdelenimi gibi bir çözümleme alanında tuttuğu üzerinedir. (Hook, 1998).

Sanat terapisinin tarihsel süreci içerisinde görüleceği üzere, sanat ile terapi yapmanın farklı farklı yöntemler, bakış açıları geliştirilerek uygulandığı görülmektedir. Ancak sanat terapisinin genel olarak olagelmış çalışma prensiplerine bakıldığında; danışan kendisinde kavramaya, yüzleşmeye, bilince çıkarmaya ağır gelen duygu durumları ile başa çıkabilme, ya da salt farkındalık yaratma gibi durumları sanat terapisinin yönlendirmesi ile organize edilebilmektedir. Özellikle günümüzde fenomenolojik bir yaklaşımla intermodel sanat terapisi vücut bütünselliğinde bir sanat yönteminde diğerine akış yaratabilir. “Bedende başlayıp kağıtta sonlanan bu süreç döngüsel, her bir çalışma kendi içinde seçim, odaklanma, yüzleşme, serbestleşme, değişim ve büyüme gibi aşamaları barındırır (Sancar Yılmaz, 2024, s. 6).”

Sanat terapisinin gelişiminde antropolojik sıçrama yaratan, eksen değişimlerinde öncü pozisyonlar yaratan sanat terapistlerinden de bahsetmek mümkündür. Bu bağlamda özellikle konum yaratan isimler üzerinden açılımla yapılmak istendiğinde öncelikle tarihsel süreçte de ilk sanat terapisti olarak ifade edilen Carl Jung’ a (1875-1961) bakılmaktadır. 1918 civarında Jung, sanatta bilinçdışına dair göstergelerin oluştuğuna dair inancı nedeniyle hastalarını resim yapmaya yönlendirmiştir. Jung’un bu yöntemle yapmaya çalıştığı, zihin kontrolünden sıyrılarak sanat ediminin akışında açığa çıkan bir bilinçdışı yaratmaktır. Diğer bir isim

sanat terapisti Bruce Moon'dur (1951). Moon sanat terapiyi, tüm görsellerin bireyin kendi öznel projeksiyonu olabileceği yönünde değerlendirmiş, danışanların yaptığı bu imajları kişilerin kendilerini ortaya koyan bir otoportre olarak tanımlamaktadır. Moon aynı zamanda bu görsellerin sanatın kendine içkin halinde ortaya çıkan ürünün kendi özerk konumunu da koruduğu, bunların birer sanat işi olduğuna dönük paralel bir anlamı da içeride tuttuğunu ifade etmektedir. Moon yine ayrıca; Sanatın anlam katmanları kendini kullarken nasıl ki kelimelere indirgenen bir pozisyon almıyorsa, sanat terapi pratiği için de yine görsel kullanımı sırasında da, kelimeye indirgemeden, sanat yapma sürecinin kendisinin bir dil olarak alımlanması gerektiğini vurgular. Bir diğer özellikli isim, gerek teorik gerekse de bu terapötik ifadenin uygulama hali içinde bakışının farkı ile dikkat çeken Aina Nucho'yu (1987) görmekteyiz. Sibernetik sanat terapisinden bahseden Nucho, bilinçdışının açığa çıkmasına alan açan metodolojik bir bağlam geliştirmiştir. Bu bağlam temel hatları ile bilgi akışının incelenmesi için geliştirilen hedefe dönük örüntü araştırması olarak da açıklanabilir. Bu terapi şeklini metodolojik yapan Aina Nucho'nun yaratıcı yetinin nasıl çalıştığına dönük odaklanmaları ile ilişkisidir. Nucho böylelikle yaratıcılığı iki kategoride ele alır. Sanat edimi sırasında düşünsel sürecin doğal bir açığa çıkma süreci ya da özgün yaratma ideali ile açığa çıkabilecek bir bilinçdışı aktarımı. Böylelikle, bilinçdışı aktarımını aktive eden yaratıcı süreçte hâlihazırda olan otobiyografik hikâyenin stimüle olup, bireysel enformasyonu kendi içinde düşünen ussal bir yeti geliştirildiğini görmekteyiz. Yine bu bilinçdışı aktarımda, ürünün açığa çıkma sürecini de kapsayan, kendiliğinden bir doğruluk barındıran, hızlı sibernetik bir durumla karşılaşıyoruz. Sibernetik sanat terapi bağlamında birincil önem arz eden imgelerin serbest çağrışım gibi imajların hızlı dışsallaştırılması düşüncesinden hareketle çalışır. Nucho, terapistin de bir sanat terapisinde danışan tarafından açığa çıkan imgelere yaklaşımının, duyguların sembolize edildiği bir gösterge, sağaltımın bu göstergeye sıkıştırıldığı bir edimsellikte değil, imgeler aracılığı ile danışanın kendi anlayışının farkındalığını kolaylaştırmaya dönük bir hedefi amaçlaması gerektiğini ifade etmektedir (Hook, 1998). Bu düşüncülerin yaklaşımından bağımsız olarak, sanat terapisti ile Lacan arasında özgün bir ilişki kuran akademisyen Sharon-Zisser'e göre ise, Lacan'ın psikanaliz kuramının temelinde, dilin ve onun aslı unsuru olan gösterenlerin (signifier)—yalnızca zihinsel anlam üretmekle sınırlı kalmayıp—bedensel ve duygulanımsal düzeyde de bir hareket ve dönüşüm yarattığı anlayışı yer alır. Sharon-Zisser, Lacan'ın Saussure'den devraldığı gösteren kavramının, öznenin içsel dünyasında ve bedeninde doğrudan bir dönüşüme aracılık ettiğini; dolayısıyla dilin salt semantik bir yapı inşa etmekten öte, bedensel ve duygusal etkiler üreten dinamik bir işlev üstlendiğini vurgular. Bu bağlamda, "bedenselleşme" (corporisation) süreci, bilinçdışından kaynaklanan gösterenlerin bedende somatik tepkiler ve hareketler biçiminde dışavurulması olarak tanımlanır. Sharon-Zisser, bu kuramsal çerçeve üzerinden Lacan'ın psikanalitik terapisti ile sanat terapistini doğrudan ilişkilendirir; her iki terapi biçiminde de dilin ve sembolik ifadelerin (sanatta görsel ya da fiziksel temsillerin) bedensel ve duygulanımsal dışavurumlar yoluyla öznenin iyileşme ve dönüşüm süreçlerinde merkezi bir rol oynadığını ileri sürer (Sharon-Zisser, 2016, ss. 307-315).

Seçimlenen örneklerde de görüleceği üzere sanat terapi sürecinin doğası gereği diğer disiplinleri de içeren entelektüel bir içerimde olması dikkat çekmektedir. Diğer bir ortaklık ise ifade edilemeyen

sanat terapistlerinin Freud'u referans alan terapötik bir edimsellikte davranmış olmalarıdır. Sanat ile sağaltımın uygulanmasında teorik dayanak oluşturan Freud'un, sanat terapi sürecinde öznenin sağaltımına dönük motivasyonda, bilinçdışından bilince doğru evrilen süreci nasıl ifade ettiğine dönük ilgi bağlantıları açısından da açıklanabilir durumdadır. Bunun karşılığı Freud'un bastırma mekanizmasının nasıl oluştuğuna dair ya da tersten bu bastırmanın semptom aracılığı ile nasıl görünür kılındığına değini yaratmaktadır. Savunma mekanizmalarında bastırma edimi özneyi acı verici deneyimden uzak tutmak için bir işlevsellik yaratır. Bastırılmış olan çoğu zaman bilinçdışından bilince akışında dönüşüme uğrayarak, kılık değiştirerek, farklı bir temsil ile kendini gösterir. Hatta öznel psikolojik süreç boyunca yeterince fark edilmeyecek hale gelene kadar da bastırılan gerçeklik değişimine devam eder. Bu bağlamda bastırma asla amnezik bir görüngü ile de karıştırılmamalıdır. Bütün bu savunma mekanizmaları egonun kendisini koruma altına alma durumu ile de özellikle ilişkilendirilmelidir. Bu bağlamda kişi, varoluştaki kendi özgün deneyiminde, semptom yolu ile bilinçdışını başkalaştırarak bilince getirir. Sanat terapisinin de bu bağlamda imgeleme aracılığı ile ya da ikame ifade olanakları yaratarak bir savunma mekanizması olarak bastırılmış materyalin açığa çıkmasına da izin verir bir boyutta işlevsellik yarattığı görülmektedir. Freud bilinçdışında bir bilginin olduğunu ve bu bilgiyi de bir semptom olarak ancak görünür kıldığını ifade etmektedir (Hook, 1998, s. 44). Bu durum, ilk olarak kendisinin süpervizyonluğunu yaptığı Bruer'in Anna O vakası⁴ ile literatürde görünür kılınmıştır. Buradan yine hareketle sanat terapisti bağlamında Lacan'ın ifadenin olası ilişkisine değini yapmadan önce, Lacan'ın öznelinde bilinçdışının netliği daha da ayrıntılandırılabilir. Lacan'da bilinçdışı *simgesel*de dil ile bir yayılım gösterir. *Simgesel* düzlemde yer edinimi geliştirmeye çalışan özne, büyük ötekinin söylemi temsili ile *gerçek*in üstesinden gelmeye çalışır. Öznenin *imgesel*de kurulan aynalama ile büyük ötekine tabi olmaya çalışması, *gerçek*in tekinsiz çekiminde başa çıkılabilir bir savunma mekanizması gibi durmaktadır. Daha da ayrıntılandırıldığında, bir bebeğin özneleşme yolunda *simgesel*de anlamlı yer edinimi için, *gerçek* e dönük belki de bir savunma mekanizması olarak duran büyük ötekinin elzem olduğunu görmekteyiz. Büyük öteki burada bilinçdışı için gösterenlerin vücut bulduğu mekândır (Eryörük, 2021). Lacan'ın bütün bu erken topografisinde her insan yaşantısının birbirinden bağımsız olduğu gerçeğinin kaçınılmazlığı da vurgulanmıştır. 1960'lara doğru bilinçdışının kurulumunda da üçlü halkaya semptom boyutu da eklenmiştir. Semptom bilinçdışının dile gelmeye çalıştığı bir gösterge olarak durmaktadır. Lacan'ın psikanalizde semptomu bastırmak değil bilakis konuşmasını sağlamak bilinçdışının anlamını bilince çıkarma bağlamında özellikli bir konumdadır. Semptom halkaları bir arada tutan dördüncü boyut olarak alınmaktadır. Lacan'ın analiz bu dönüşüme uğramış gösterenin saf bakışını kavramaya çalışır. Lacan semptomu susturamaz, semptom kendisinden ziyade bilinçdışını konuştuğu, bilinçdışına dair ipuçları verdiği için ilgilenilir. Lacan'ın son dönem çalışmalarında semptomdan *sinthome* kavrayışına doğru bir evrilme yarattığı da görülmektedir. Semptom böylelikle literatürde Freud'da vücut bulurken *sinthome* Lacan üzerinden okunan bir temsile dönüşmüştür. Bu evrimde en kritik tutum 1960'lı yıllar sonrasında Lacan'ın borromeandaki halkalardan olan *simgesel* düzlemde *gerçek* halkası ile daha çok ilgi kurup, bu ilginin de doğrudan öznenin kendilik deneyimi ile ilişkisinde yattığı söylenebilir. Artık *simgesel*den ziyade, *gerçek* için

4 Freud'un psikanalizi yapılandırırken hipnoz tekniği, yine hekim arkadaşı Josef Breuer Anna O. vakası ile tanımlı ettikleri kişinin kendi ifadesi ile psikanaliz sırasında yaşadığı deneyimi 'baca temizleme' olarak ifade etmesi sanatın kendine içkin terapötik yanına dair de dokusal örtüşüm yaratan kilit tümceler olarak durmaktadır. Yine Freud'un terapisinde hipnoz sonrasında sağaltım aracı olarak serbest çağrışımı çalıştırması, günümüzde sanatın açığa çıkarılmasında yaratıcı yetisini geliştirmek için kullanılan, hatta dahası bir yöntem olarak da kullanılagelen bir pratiğe karşılık gelmektedir. Lacan Freud ile oluşmuş bilinçdışı tümcesini 'yarık' olarak nitelendirir. Bu daha çok öznenin anlamını kestiremediği boşluklarda, dil sürçmelerinde, rüyalarda, semptomlarda kendini gösterir. Bu yarık kapanabilir ya da bilinç sınırlarına çekilebilir değildir (Kahraman Özyılmaz, 2023, s. 972).

kurulu ifadelerle bilinçdışı arasında örtüşük anlamların söz konusu olduğu görülmektedir. Bilinçdışı bir kesiktir; *gerçeğin* oluşumu da kesik alegorisi ile kurulmaktadır. İmgese/lin üzerine yazılması ile görünür hale gelen *gerçek*, kurucu boşluk olarak da adlandırılmaktadır.

Bu referanslarla yola çıkan Lacan bilinçdışının çözümlendiği bir disiplin olarak psikanalizi öznenin dilbilimsel mekânı olarak kurar. Böylelikle bilinçdışına psikanaliz üzerinden ulaşılabilir. Psikanalizin kendisi gibi bilinçdışı taşıdığı bilgiye dair bir yerde bir varsayım üzerinden yürür. Ancak bu öyle bir varsayımdır ki bir sağaltım açısından gerçek olduğuna dair de kabul gerektirir. Freud ve Lacan her ne kadar psikiyatri okusalar da, psikanaliz açısından tip eğitiminin zorunlu tutulmasına da karşı çıkmaktadırlar. Freud'un Macaristanda olduğu bir sunumda; bir psikanaliz okulunun nasıl olabileceğine dönük soruya "tıp eğitimi değil ama edebiyat, felsefe, mantık gibi dersler olmalı (aktaran Başer, 2024, s. 4:46)." şeklinde açıklama yapmıştır. Gerek Lacan gerekse de Freud psikanaliz için, tıptaki yaklaşımın bilimsel referans alma bağlamında bir fantezi gibi duran edebiyattan daha az gerçek olduğuna dair bir vurgu içerisindedirler. Burada esas olan psikanalizin konuşma edimi ile çalışır olmasıdır. Lacan sinthome kavramını kurarken, bu gün dahi psikanaliz disiplinine girmek için bir önkoşul olarak kabul ettiği edebiyatın önemli isimlerinden olan James Joyce'un (1882-1941) gerek mizacı gerekse yazınları büyük bir esin olacaktır.

1970'ler sonrası psikotik yapısı ile Lacan'ın dikkatini çeken Joyce, babanın adları olarak *simgesel*e dâhil olan kodların düştüğü zeminde vücut bulmaktadır. Psikotik yapı klinik bir yapı olarak tanımlanıp, bireyin sağlıklı yapılanmasının olmadığı durumlar için tanımlanmış, non fonksiyonel bir yapı olarak ifade edilir. Non-fonksiyonel yapının nasıl açığa çıktığına dönük Lacanyen yaklaşıma bakıldığında; Yasanın işlediği bir düzen olarak kabul edilen *simgesel* yapı, dilsel evrene girme ile paralel bir sistemdir ve bu sistem, ilk kez Lacan'ın "ayna evresi" olarak adlandırdığı, *imgesel* içinde şekillenen bir süreçle karşılık bulur. Öznenin, özneliğini en ilkel haliyle kavradığı bu süreçte, gerçeklik her şeyin bütün hallerinden sıyrarak, babanın adlarının (yine yasa) birer birer kabulüyle şekillenir. Bu kabullerin bölünmelerle gerçekleştiği bilinmektedir. Özne için bu bölünmeler, özdeşim mekanizmalarından çıkışı ve çocuğun anneye, anne burada çocuğun bütün halinde olduğu evren olarak anlaşılmalıdır, sağlıklı bir şekilde ayrışmasını içerir.⁵ Psikoz dışında Lacan için *simgesel* düzlemle fonksiyonel duran pervers (sapkın) ve nevroz da söz konusudur. Bu yapılar *simgesel*deki işlevselliği için ve söylem analizi bağlamında daha ulaşılabilir durmaktadır. Öznenin psikotik yapısını belirleyenlerinden biri de dili nasıl kullandığı ve yine öteki ile nasıl ilişkilendiğidir. Psikotik yapıda, babanın yasayı temsil eden işlevi devreye giremediği için, öznenin çevresindeki diğer kişilerle (küçük ötekiler) arasında bir mesafe oluşmaz. Bu mesafenin eksikliği, öznenin sağlıklı bir şekilde yapılanmasını engeller. Öte yandan, pervers yapıda bu mesafe algılanabilir durumdadır, ancak bu mesafe reddedilir. Yani, birey bu mesafeyi kabul etmez ve buna karşı bir tutum geliştirir (Necf, 2020, ss. 316-318). Lacan'ın sinthome kavramı, bu bağlamda, babanın adının (yani yasayı temsil eden otoritenin) işlevini yerine getiremediği durumlarda devreye giren bir mekanizma olarak tanımlanır. Sinthome, bireyin psikotik bir çöküşe sürüklenmesini önleyen bir yapı olarak işlev görür.

Özellikle James Joyce örneği üzerinden, Lacan, sinthome'un bireyin sanatsal yaratıcılığı aracılığıyla kendini ifade etmesini ve sosyal bir konum edinmesini mümkün kıldığını belirtir. Joyce, babanın adının eksikliği, sanatçı kimliğiyle telafi etmiş ve bu eksikliği sanat yoluyla dönüştürmüştür.

Bu bağlamda, sinthome, bireyin *imgesel*, *simgesel* ve *gerçeklik* düzenlerini bir arada tutan bir destek noktası haline gelir. James Joyce'un durumunda, babanın adlarının eksikliği, onun sanatsal üretimiyle telafi edilmiş ve bu üretim, onun öznel yapısını ayakta tutan bir unsur olmuştur. Lacan, bu durumu, bireyin kendi sanatsal yaratıcılığıyla babanın adlarının işlevini üstlenmesi olarak yorumlar. Sinthome, bireyin psikotik bir çöküşten korunmasını sağlayan ve aynı zamanda onun sosyal ve dilsel bir varlık olarak kendini ifade etmesine olanak tanıyan bir yapı olarak tanımlanır. Bu süreçte birey, babanın adlarının eksikliğini kendi yaratıcı gücüyle dönüştürür ve bu dönüşüm, onun öznel yapısının temelini oluşturur.

Sonuç

Bireyin içsel çatışmalarını, bastırılmış duygu durumlarını ve semptomlarına dair anlamlandırmaları, bilinçdışının doğasına yönelik çözümlemelerle mümkün kılmak, psikanalitik yaklaşımlarda özellikle bir vurgu yaratır. Terapötik kılışallık da özne için, kendi sağaltımını bu teorik bağlamlarla kurar gözükmektedir. Bu bağlamda, bilinçdışının araştırılması, özellikle sanat terapi gibi disiplinlerde görünür hale gelmektedir. Ancak bu görünürlük, Lacanyen psikanalizin bilinçdışı kavrayışı üzerine yoğunlaşıldığında farklı bir çerçevede karşılık bulmaktadır. Lacan, kuramsal çerçevesini Freud'un çalışmalarından hareketle, özellikle dil eksenini üzerinden şekillendirmiştir. Freud'un bilinçdışını semptomlar üzerinden ele alışı, Lacan'ın dil ve simgesel düzenle ilişkilendirdiği bilinçdışı kavrayışıyla yeniden yorumlanmıştır. Lacan, bilinçdışını dil gibi yapılandırılmış bir sistem olarak tanımlamış ve bu sistemin öznenin *simgesel* düzlemdeki konumlanmalarını belirlediğini öne sürmüştür. Bu durum, sanat terapisinin işlevselliğinin anlamsal farklılaşmalarına da ışık tutmaktadır.

Lacan'ın Freud'un semptom kavramını sinthome'a evrilmesi, bilinçdışının okunma biçiminde de önemli bir değişimi beraberinde getirmiştir. Lacan'ın erken dönem çalışmalarında, *simgesel* düzlem büyük bir öneme sahipti ve bilinçdışının bu *simgesel* düzlemdeki ağlarla dil gibi yapılandırıldığı vurgulanıyordu. Öznenin *simgesel* düzlemde anlamlı bir şekilde konumlanabilmesi, belirli bir yapısal düzenin gerekliliği ile vurgulanmış; bu yapısal düzende görülen ise, *gerçek* in üzerine *imgesel*in, *imgesel*in üzerine ise *simgesel*in yazılması gerektiği idi. Ancak, Lacan'ın daha sonraki çalışmaları ve psikanalitik pratikteki gözlemlerle birlikte, bu önerme değişime uğramıştır. Artık halkaların (*gerçek*, *imgesel* ve *simgesel* düzenlerin) birbiri üzerine yazılmadığı, yani Lacan'ın "non-fonksiyonel" olarak tanımladığı psikotik durumlarda bile, bireyin yasa ile uyumlanabilen bir kendilik deneyimi yaşayabildiği görülmektedir. Bu durum, Lacan'ın ilk dönem çalışmalarındaki katı yapısal gerekliliklerin, daha esnek ve bireysel deneyimlere açık bir şekilde yeniden değerlendirilmesini mümkün kılmıştır. Geç dönem seminerlerinde, *simgesel* düzlemde konumlanmaya yapılan vurgu azalmış ve gerçek halkası ön plana çıkmıştır. Lacan, gerçek in karşısında tutunabilmek için bir savunma mekanizması olarak

5 "Eğer "imgesel" düzlem üzerine babanın adı yazılmazsa, çocuk, imgesel düzlemdeki başka ile özdeşleşme durumundan çıkamaz. Anne ile çocuk arasındaki ilişki, imgesel yapıda babanın adları aracılığıyla ödipal bir müdahaleye uğrar. Özne, annenin haz (jouissance) alanını kültürel bir yapıda düzenler ve annenin imgesel fallusu olmadığını fark ettiğinde, babanın adını kabul etmeye doğru ilerler. Ödipal karmaşa bağlamında, öznenin bilinçdışı düzeyde sorduğu sorular, "sinthome" kavramının sağaltıcı gücüne duyulan ihtiyacın kökenini anlamaya yardımcı olur. Bu noktada, annenin hangi eksikliği ya da ihtiyacının, öznenin imgesel düzlemdeki yapısı üzerinden aktığı sorusu önem kazanır. Anne, çocuğun ikili bir özdeşleşim hazzı yaşamasına izin vermeyen bir bakışı, kendi dışındaki bir şeye yöneltir. Bu şey, simgesel düzlemde annenin arzusu olarak belirir". sanatta sağaltımda sinthome yetisi" (Kahraman Özyılmaz, 2024, s. 195).

simgesel düzeni işaret etmiş, ancak bu mekanizmayı aşabilecek bir kavram olarak sinthome'u geliştirmiştir. Böylelikle sinthome, öznenin *simgesel* düzlemdeki eksikliklerini tamamlayan ve *gerçek* in karşısında bir denge unsuru olarak işlev gören bir yapı olarak tanımlanmıştır. Lacan, bu kavramı derinleştirirken, James Joyce'un edebi eserlerinden örnekler vermiştir. Joyce'un eserlerinde kurduğu dil, Lacan'ın psikoza dair analizlerinde önemli bir yer tutmuş ve sinthome kavramının oluşumunda belirleyici olmuştur.

James Joyce'un Finnegan'ın Uyanışı (Finnegan's Wake, 1939). ve Sanatçının Genç Bir Adam Olarak Portresi (A Portrait of the Artist as a Young Man, 1916). gibi eserlerinde kurduğu dil, Lacan'ın tetiklenmemiş psikoz olarak adlandırdığı bir durumu anlamlandırmasında önemli bir rol oynamıştır. Lacan, Joyce'un bu eserlerinde, psikozun tetiklenmemiş olmasını dahası hezeyanlar şeklinde belirmemesini, *simgesel*den tamamen kopmamasını sağlayan sanatın yaratıcı gücüyle ilişkilendirmiştir. Joyce'un yapıtları, onun psikozunun tetiklenmesini engelleyerek *simgesel* düzlemle bağ kurmasını sağlayan yaratıcı bir itkiyi barındırır. Bu durum, Lacan'ın sinthome kavramının sanatın terapötik işlevine dair yeni bir bakış sunduğunu ve bu bakışın sanat terapide şekillenebileceğini vurgular. Lacan'a göre Joyce'un eserlerinde kurduğu dil, bilinçdışını *simgesel* düzlemde anlamlı bir varoluş olarak ifade etmesine olanak tanımış ve bu durum, sanatın terapötik yönünü Lacanyen bir perspektiften yorumlamayı mümkün kılmıştır. Sanat terapisi, Freud'un bilinçdışına ulaşma yöntemlerinden farklı olarak, Lacanyen bir yaklaşımla ele alındığında, semptomların yalnızca bilinçdışına bir erişim aracı değil, aynı zamanda bilinçdışının *simgesel* düzlemde anlamlı bir varoluş olarak kendini ifade etme biçimi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, sanatın terapötik işlevi, Lacanyen analizle oldukça örtüşen bir uzlaşım da kendini göstermektedir. Sanat, bireyin bilinçdışı ifadelerini dışavurmasına olanak tanırken, aynı zamanda bu ifadeler üzerinden kendilik deneyimlerini yeniden yapılandırmasına da yardımcı olmaktadır. Lacan'ın sinthome kavramı, sanatın bu işlevini anlamlandırmak için önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Sinthome, bireyin *simgesel* düzlemdeki eksikliklerini tamamlayan ve *gerçek*in karşısında bir denge unsuru olarak işlev gören bir yapı olarak, sanatın terapötik yanını anlamlandırmak için güçlü bir araçtır. Lacanyen psikanalizin bu yeni yorumları ve sanat terapisi gibi disiplinlerle olan etkileşimi, bireylerin kendilik deneyimlerini daha esnek ve akışkan bir şekilde yaşayabilmelerine olanak tanımaktadır. Bu durum, Lacan'ın teorilerinin yalnızca teorik bir çerçeve olmaktan çıkarak, bireylerin yaşam deneyimlerine doğrudan katkıda bulunabilecek bir pratik haline gelmesini sağlamaktadır. Öznenin farkında olsun ya da olmasın, kendilik halleriyle kabul görme dinamikleri, günümüzde de tartışılmaya devam eden zorlu bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Lacan, *simgesel* düzlemde konum almaya çalışan öznenin kendini kastre etme halini dışarıda tutarak, *simgesel*de konum alma ve kabul görme anlayışını ortaya koymaktadır. Bu, öznenin kendini büyük öteki'nin gösterge dizgesine atıfta bulunmadan ifade edebileceği ve kendi dolaylılığıyla davranabileceği anlamına gelmektedir. Günümüzde sanatın kendine dönük içkin halleri, sinthome'a içkin olan melekelerle benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda, sanatın terapötik işlevi, Lacanyen psikanalizin bireysel deneyimlere yönelik yeni yorumlarıyla daha da anlam kazanmaktadır.

Non-fonksiyonel bireyler açısından, bilinçdışı ifadelerin Lacanyen psikanalizin çerçevesinde okunması, bu bireylerin sistem içine eklenilebilen ve doğal bir duruş sergileyebilen bir kendilik deneyimi geliştirmelerine olanak tanıyabilmektedir. Bu bağlamda, sanat terapisi disiplini, bireylerin kendilik halleriyle daha uyumlu bir şekilde akışta kalabilmelerine yardımcı olan bir araç olarak öne çıkmaktadır. Böylesi bir bağlamda tanımlanan sanat terapisi, bireylerin bilinçdışı ifadelerini dışavurabilmelerine ve bu ifadeler

er üzerinden kendiliklerini yeniden yapılandırabilmelerine olanak tanımaktadır. Sanat terapinin Lacanyen psikanaliz üzerinden okunması, bireysel deneyimlere yönelik araştırma alanını genişletmekte ve bu tür bir pratiğin daha sistematik, ulaşılabilir ve uygulanabilir bir hale gelmesine katkıda bulunabilecek bir potansiyel yaratmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yapay Zeka Kullanımı: Yazar, bu çalışma için yapay zekâ destekli uygulamalar kullanmadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Use of Artificial Intelligence: The author has stated that they did not use artificial intelligence-supported applications for this work.

Kaynakça

- Akdeniz, F. (2022). Lacan ve Levinas'ta dilin kurucu işlevi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 34, 105-121. <https://doi.org/10.53844/flsf.1125854>
- Balkaya, D. (2013). Özerk dil dizgesinden Lacan'ın simgesel düzenine. Çizgi Kitabevi.
- Barthes, R. (2018). *Göstergebilimsel serüven*. Yapı Kredi Yayınları.
- Başer, N. (2024, 9Ekim). [İmalathane]Freud ve Lacan karşılaştırması.[Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=QKmoRSQ3H9Q>
- Clero, J. P. (2011). *Lacan sözlüğü*, (Çev. Emre Şan.). Say Yayınları.
- Crosbie, M. (2024). *Art therapy, meaning-making and Lacan: A philosophical inquiry into traumatic loss* [Unpublished Master Thesis, Concordia University].
- Çeliklebaş, E. Ö. (2024). *Sanat terapisi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Demir, V. (2025). *Sanat terapisi: Temel psikoloji kuramları ile dışavurumcu sanatın bütünleştirilmesi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Eryörük, Z. (2021, Ağustos 8). 2021 yaz seminerleri: Bilinçdışı nedir? Söylemlere giriş [Lacancı Forum Türkiye Psikanaliz Derneği] [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=X4huPufKHIE>
- Fróis, J. P. (2010). Lacan in art education. *Visual Arts Research*, 36(2), 1-14. <https://doi.org/10.1353/var.2010.0011>
- Hook, J. K. (1998). The unconscious and the image: A theoretic overview of the interface between art therapy. *Canadian Art Therapy Association Journal*, 12(2), 42-52. <https://doi.org/10.1080/08322473.1998.11432236>
- İzmir, M. (2013). *Öznenin diyalektiği*. İmge Kitabevi.
- Kaçar, E. (2018). Lacan ve topoloji. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, ss.535-554. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/804493>
- Kahraman Özyılmaz, J. A. (2024). Disiplinlerarası çağdaş sanat yazıları. Yücel, H., Tekdemir Ö., Eken, G. (Ed.), *Sanatta sağaltımda sinthome yetisi*, ss. 189-200, Myrina Yayınları.
- Kahraman Özyılmaz, J. A. (2023, 26-27 Eylül). *Lacanyen yaklaşımda sanatın terapötik ifadesi* [Kongre]. 2. İpekyolu Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi, Iğdır. <https://www.silkroadcongress.co.uk/books>
- Lacan J. (1975,1976) *El sinthoma*. 12 Ekim 2023 tarihinde <https://www.lacantrafreudiana.com.ar/2.1.11.9%20CLASE%20-09%20%20S23.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Lacan, J. (2011). *Psikanalizin dört temel kavramı* (N. Erdem, Çev.). Metis Yayınları.
- Lacan, J. (2012). *Televizyon*. Monokl.
- Moon, B. L. (2007). Dialoguing with dreams in existential art therapy. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*, 24(3), 128-133.
- Morrell, M. (2011). Signs and symbols: art and language in art therapy. *Journal of clinical art therapy*, 7(1), 25-32. <https://digitalcommons.lmu.edu>

- edu/jcat/vol1/iss1/8
- Nasio, J. D. (2007). *Jacques Lacan'ın kuramı hakkında beş ders* (Ö. Erşen & M. Erşen, Çev.). İmge Kitabevi.
- Necef, I. (2020). Lacanyen tanıda psikoz: Tetiklenmemiş psikozun klinik bir vakada tartışılması. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 7(3), 315–335. <https://doi.org/10.31682/ayna.696508>
- Sancar Yılmaz, F. (2024, Kasım). Sanatın iyileştirici gücü. *Varlık Dergisi*, (11), 4–7.
- Sharon-Zisser, S. (2016). The signifier in motion: the movement of language in Psychoanalysis and in Aristotle's linguistic theory. *Fractal: Revista de Psicologia*, 28(3), 307-315. <https://doi.org/10.1590/1984-0292/2238>
- Tura, S. M. (2021). *Freud'dan Lacan'a psikanaliz*. Ayrıntı Yayınları.
- Walker, S. R. (2010). Artmaking and the sinthome. *JSTOR*, 36(2), 75-82. <https://doi.org/10.1353/var.2010.0017>
- Wittgenstein, L. (2013). *Tractatus logico-philosophicus* (O. Aruoba, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal eser 1921'de yayımlandı.)

Structured Abstract

Freud and Lacan both emphasized the role of language in psychoanalytic processes and grounded their understanding of the unconscious in a linguistic framework. Freud illuminated the unconscious through phenomena such as symptoms, dreams, and slips of the tongue, while Lacan conceptualized it as a system "structured like language" incorporating a linguistic perspective to deepen this understanding. Their language-centered analyses have had a profound influence on contemporary art and art therapy. Freud's exploration of the unconscious is considered the foundation of psychoanalysis, while Lacan reinterpreted this concept through Saussure's linguistic theory, offering an alternative framework.

Freud's conception of the unconscious revolves around the intellectual representations of repressed impulses. He defines the unconscious as a realm inaccessible to consciousness due to censorship mechanisms, but one that expresses itself indirectly through symptoms. Hence, the unconscious is a latent force that shapes individual behavior and thought. Freud's psychoanalytic theory divides the mind into three categories: the conscious, the preconscious, and the unconscious. The unconscious interacts with consciousness through processes of forgetting and remembering, with censorship mechanisms regulating these transitions. Freud's approach laid the theoretical groundwork for psychoanalysis and significantly influenced disciplines like art therapy.

Lacan, however, reinterpreted Freud's notion of the unconscious within a linguistic framework, associating it with the structural features of language. For Lacan, the unconscious is structured like a language, and this structure determines the positioning of the individual within the symbolic order. Drawing on Saussure's signifier-signified distinction, Lacan identified the signifier as the fundamental element of the unconscious. He proposed that the unconscious functions as a chain of signifiers, with meaning emerging through transitions within this chain. Lacan's metaphor of the Borromean knot provides a model for understanding the unconscious. Composed of three interconnected rings—the Real, the Imaginary, and the Symbolic—this knot represents the individual's psychological integrity. Lacan explored the unconscious through the interplay of these three orders, emphasizing its essential linguistic structure.

Art therapy is recognized as an important tool for accessing the unconscious and analyzing inner conflicts. It enables individuals to express unconscious material through visual imagery and creative processes. Freud's conceptualization of the unconscious through symptoms provides a pathway for therapeutic expression, particularly through the interpretation of symbolic content. Art therapy encompasses two primary approaches: one focusing on analyzing the final artwork and the other prioritizing the creative process itself as therapeutic. The first approach aligns with the Freudian perspective, while the second emphasizes the healing potential inherent in creativity. Lacan's influence is more evident in the latter, highlighting art's therapeutic power.

Lacan's perspective on the unconscious offers a novel approach to art therapy. He viewed symptoms as attempts by the unconscious to express itself through language. His reframing of the concept of symptom into the *sinthome* marked a pivotal shift in the understanding of the unconscious. The *sinthome* is seen as a structure that enables the individual to express the unconscious in a meaningful way. Lacan drew on James Joyce's literary works in developing the concept of the *sinthome*. Joyce's unique language provided an example of how the unconscious could be expressed within the symbolic order, making it a critical reference point for Lacan's analysis of psychosis and the therapeutic function of art. This integration of literature and psychoanalysis demonstrates Lacan's interdisciplinary approach to understanding the human psyche.

From a Lacanian viewpoint, art therapy recognizes that symptoms are not only gateways to the unconscious but also forms of its expression within the symbolic order. Lacan associated the unconscious with the structural features of language and argued that art serves as a medium through which unconscious material is communicated. In this regard, art therapy becomes a practice that helps individuals make sense of their unconscious expressions and reshape their self-experiences. Lacan's Borromean knot offers a crucial model for understanding how the unconscious functions in art therapy. By exploring the relationship between the three orders, Lacan emphasized art's function as a tool for the expression of unconscious material. This framework allows art therapists to explore the complex interplay between the Real, the Imaginary, and the Symbolic in their clients' artistic expressions.

In conclusion, Freud's and Lacan's theories of the unconscious have provided the foundation for art therapy and have been essential to understanding the functionality of this discipline. Lacan's view of the unconscious as a structured system, similar to language, and his shift from symptom to *sinthome* enables individuals in art therapy to understand and reshape their unconscious expressions. Lacan's concept of the *sinthome* offers a powerful theoretical framework for understanding the therapeutic role of art.